

مستندات و ادله فقهی مسؤلیت کیفری ناشی از تخریب و آلوده سازی محیط زیست

بتول درزی بورخانی

چکیده:

بنیان‌های اصلی طبیعت یعنی خاک، آب، هوا، تابش خورشید که بن‌مایه‌های آفرینشند، باید به حالت سلامت، با معیارهای اعتدال و دوری از پلیدی‌ها و آلاینده‌ها باشند تا محیط زیست، زنده باشد. مهمترین عامل آلوده‌کننده و تخریب‌کننده محیط زیست، خود انسان است. موضوع تخریب محیط زیست از مسائل مهم و نو در عرصه فقه و حقوق اسلامی به شمار می‌رود که زوایای آن به خوبی برای مجامع علمی و دینی روشن نشده است. حمایت حقوقی از محیط زیست به بهترین شکل در اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مطرح شده است. از این رو سیاستگذاران نظام کیفری به عنوان بخشی از نظام حقوقی باید در زمینه حفظ محیط زیست چاره‌اندیشی کنند و با اتخاذ تدابیر و سیاست‌های مناسب، زمینه تعرض و تجاوز به محیط زیست را از بین ببرند و یا آن را تحت کنترل خود در آورند. از این رو قانونگذار با توجه به اهمیت موضوع، مواردی از قانون مجازات اسلامی مانند ماده ۶۸۶، ۶۸۸ را به موضوع محیط زیست اختصاص داده است. بنابراین مجرمین زیست محیطی به حبس و جزای نقدی، مصادره اموال، تعطیل مؤسسه، تبعید و اعدام محکوم می‌شوند.

کلید واژه‌ها: مستندات، ادله، مسؤلیت، تخریب، آلوده سازی، محیط زیست

مقدمه

محیط زیست از لحاظ لغوی از دو واژه (محیط) و (زیست) ترکیب شده است. (محیط) واژه‌ای عربی بوده و از ریشه (حوط) است و به معنای احاطه‌کننده، آن چیزی که چیزی را احاطه نموده است، اقیانوس را در عربی محیط می‌گویند. محیط اسم فاعل از احاطه به معنای فراگیرنده، در برگرفته، احاطه‌کننده و جایی که انسان

در آن زندگی می‌کند. اعم از کشور، شهر، جامعه یا خانواده اطلاق می‌شود. همچنین (زیست) مصدر مرخم یا اسم مصدر به معنای حیات، زندگی و زیستن آمده است.^۴ «محیط زیست عبارت است از هوا، آب، خاک، گیاه، جنگل، بیشه، مرتع، دریا، دریاچه، رودخانه، چشمه، آبریان، حیوانات، کوه، دشت، جلگه، کویر، شهر و یا ده (شامل کوچه، خیابان، ساختمان، اعم از تاریخی و عادی و کارخانه و غیره»^۵ «محیط زیست، به تمام محیطی اطلاق می‌شود که انسان به طور مستقیم و غیر مستقیم به آن وابسته است و زندگی و فعالیت‌های او در ارتباط با آن قرار دارد.»^۶ تخریب و انهدام در قلمرو محیط زیست که به صورت احراق، اتلاف و مانند آن صورت می‌پذیرد گاه در مفهوم عام مورد توجه است و بخش‌های مختلفی از این قلمرو را دربر می‌گیرد و با عنوان کلی تخریب محیط زیست مطرح می‌گردد و گاهی مفهوم خاص از آن مورد نظر می‌باشد که در این حالت از مصادیق و اجزای آن که به صورت‌های گوناگون مانند شکار، صید، تلف، آتش‌سوزی، ویرانی و... از بین رفته و یا می‌روند سخنی به میان می‌آید.^۷

در ماده ۹ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست، پس از بیان ممنوع بودن هر گونه آلودگی محیط زیست، به تعریف آلودگی مبادرت شده است. آلودگی محیط زیست از نظر این قانون عبارت است از: «پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب، هوا، خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی یا شیمیایی یا بیولوژیک آن را به طوری که زیان‌آور به حال انسان یا سایر موجودات زنده و یا گیاهان و یا آثار و ابنیه باشد، تغییر دهد.»^۸

با توجه به تعاریف و مطالب فوق می‌توان گفت: آلودگی محیط زیست عبارت است از هر گونه عملکردی اعم از انسانی و طبیعی که باعث از بین رفتن یا کاهش کارایی محیط زیست می‌شوند و عناصر آن را از مسیر اصلی و قابلیت انتفاعی موجودشان تغییر می‌دهند. در عرصه حقوق بین‌الملل نیز از آلودگی محیط زیست

۱- مشهدی علی، ترمینولوژی حقوق محیط زیست، خرسندی، تهران، چاپ سوم، ۱۳۹۴، ص ۲۱۱.
۲- دهخدا علی اکبر، لغت نامه، دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷، ج ۱۳، ص ۲۰۴۶۴.
۳- عمید حسن، فرهنگ فارسی عمید، انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ بیست و دوم، ۱۳۸۱، ص ۱۰۶۵.
۴- همان، ص ۶۹۸.
۵- بنان غلامعلی، محیط زیست انسان و جلوگیری از آلودگی آن، انجمن ملی حفاظت منابع طبیعی و محیط انسانی، تهران، ۱۳۵۱، ص ۵.
۶- قوام میرعظیم، حمایت کیفری از محیط زیست، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست، تهران، ۱۳۷۵، ص ۳.
۷- قاسمی ناصر، حقوق کیفری محیط زیست (مطالعه تطبیقی در حقوق ملی و بین‌المللی)، خرسندی، تهران، ۱۳۹۱، ص ۴۵-۴۷.
۸- به نقل از تقی زاده انصاری مصطفی، حقوق محیط زیست در ایران، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۴، ص ۷.